

pitanja». Vjerojatno razlog leži u tome što polazi s krivih pozicija i koristi neadekvatna sredstva.

Prvo, problem »ravnopravnosti među spolovima« ne postoji. Postoji samo problem ravnopravnosti među ljudima različitih spolova. Žena i muškarac su ljudi i samo kao ljudi mogu biti ravnopravni. Prema tome, ne postoji »žensko pitanje«, nego samo »pitanje čovjeka ženskog spola«. Odnos među spolovima ne postoji, postoji samo odnos među ljudima različitih spolova. Koliko god to izgleda kao igra riječi, mislim da je to bitno. Problem muškarca i žene je uopće problem različitosti među ljudima, problem komplementarnosti među ljudima, problem identiteta čovjeka s muškim i ženskim spolom. Problem emancipacije žene nije »žensko pitanje«, nego recipročni problem i muškaraca i žena.

Drugo, mislim da je problem odnosa muškarac—žena odnosni a ne sadržajni problem. To znači da je to problem doživljavanja jednake vrijednosti vlastite ličnosti kako muškarca tako i žene, problem doživljavanja jednake vrijednosti različitih sposobnosti i funkcija, vrednovanja a ne sadržaja »muških i ženskih poslova«. To nije nikakav specifični problem muškaraca i žena, muških i ženskih poslova. To je općeniti problem međusobnog poštivanja i priznavanja različitih ljudi i različitih poslova koje obavljaju. To nije vezano uz spol. I među muškarcima može biti spretnijih i nespretnijih za određene poslove, i među njima može biti takozvanih »viših« i »nižih« poslova.

Treće, »ravnopravnost među spolovima« je društveni problem. Dakle, samo onda ako tom problemu prilazimo u prvom redu kao ljudskom, a ne ženskom ili »spolnom«, ako mu prilazimo kao odnosnom, a ne sadržajnom, i na kraju, ako mu prilazimo kao društvenom problemu — postoji mogućnost njegovog rješenja. To Isadori manjka. Ona tako ne razmišlja. Ona to želi rješavati »spolnim«, sadržajnim i individualnim putem i, jasno, ne može uspjeti niti nam ukazati na mogućnost rješenja. Taj problem se može rješavati samo na nivou čovjeka, odnosa i društva.

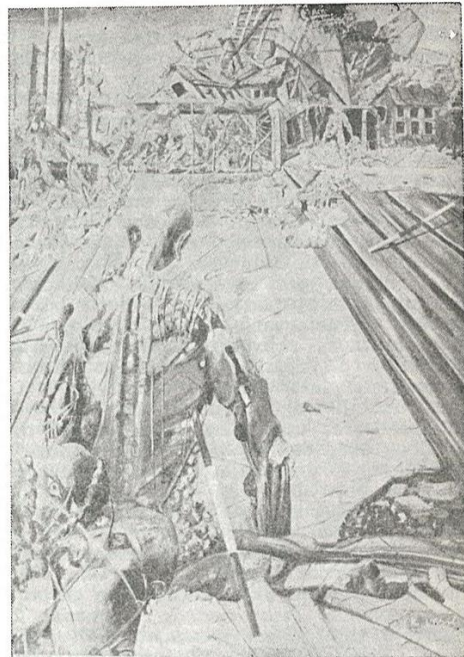
ZAKLJUČAK

Uz sve nedorečenosti, manjkavosti, ne nudeći iole prihvatljivo rješenje iznesenih problema, Isadora me oduševljava zapažanjima, analizama i realnim iznošenjima problematike seksualnosti, braka i obitelji. Za mene su obje knjige dokument jedne žene, jednog braka, jedne obitelji. Ako se odstrani ono što je vezano uz literarni komercijalizam i građansku ideologiju sredine u kojoj su pisane, one su bogati izvor saznanja o onom djelu ljudskog života o kojemu se pišu ili učene i često nerazumljive i jednostrane rasprave, ili još jednostranije seksološke studije i pornografske-komercijalne priče. Objе knjige su za mene »udžbenik« iz kojega se može mnogo naučiti, mnogo novoga doznati. Nakon njihova čitanja čovjek može postati zreliji, realniji, pametniji. Isadora, za mene, nije niti »emancipirana« niti »oslobođena« žena, nego jednostavno — Isadora 20. stoljeća odgojena u američkom građanskom društvu, koja se usudila kazati istinu o sebi i svom životu, o milijunima drugih Isadora koje to ne uočavaju, ili se ne usude kazati. U tome je, za mene, vrijednost Isadorina svjedočanstva.

NAPOMENE:

- 1 Erica Jong: *Kako spasiti vlastiti život*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1978, str. 20 (dalje ćemo tu knjigu označavati rimskim brojem II).
- 2 Erica Jong, *Strah od letenja*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1978, str. 202 (dalje ćemo tu knjigu označavati rimskim brojem I).
- 3 I, str. 57.
- 4 I, str. 202.
- 5 I, str. 320.
- 6 I, str. 64.
- 7 I, str. 197.
- 8 I, str. 199.
- 9 I, str. 220.
- 10 I, str. 347.
- 11 I, str. 44.
- 12 II, str. 315.
- 13 II, str. 113.
- 14 I, str. 19.
- 15 I, str. 181.
- 16 I, str. 377—378.
- 17 II, str. 297.
- 18 I, str. 378—379.
- 19 I, str. 76.
- 20 I, str. 78.
- 21 I, str. 113.
- 22 II, str. 112.
- 23 I, str. 206.
- 24 I, str. 348.
- 25 II, str. 121.
- 26 I, str. 245.
- 27 I, str. 16.
- 28 I, str. 322—323.
- 29 II, str. 122.
- 30 II, str. 24.
- 31 II, str. 150.
- 32 II, str. 294.
- 33 I, str. 323.
- 34 II, str. 152.
- 35 II, str. 155.
- 36 II, str. 155.
- 37 I, str. 245.
- 38 II, str. 70.
- 39 II, str. 19.
- 40 II, str. 252.
- 41 II, str. 311.
- 42 I, str. 49.
- 43 I, str. 101.
- 44 II, str. 73.
- 45 II, str. 127.

gordana tripković

sen-simonov pokušaj zasnivanja nauke o društvu, određivanja njenog predmeta, metoda i mesta u sistemu nauka

»Čitava masa evropskog stanovništva nalazi se u najmučnijem ratu koji je ikada postojao. Naučnici koji se bave naukom o čoveku, fiziolozi, su jedini koji bi bili u stanju da analiziraju uzroke tog rata i otkriju sredstva da se on prekine, time što bi pokazali jasan način na koji interesi svih mogu da se pomire.«

Sen-Simon

Prilikom svakog razmišljanja o idejama nekog mislioca, kao i njihovoj interpretaciji, javlja se problem na kakav način je autor izložio svoje shvatanje i koliko je ostao dosledan sebi. Upravo se ovaj problem obavlja i prilikom interpretacije Sen-Simonovog učenja. Naime, njegovo delo odlikuje se mnoštvom predmeta proučavanja, nesistematičnošću (koja se pokazuje i u ponavljanju nekih ideja) i diskontinuiranim misaonim razvojem. Ova poslednja karakteristika proizlazi iz tesne povezanosti Sen-Simonove misli s idejama i društveno-istorijskim događajima doba u kojem je živeo.

U kulturno-istorijskom pogledu, doba u kojem je Sen-Simon stvarao obeleženo je kritičkim preispitivanjem prosvetiteljske misli. Ova idejna atmosfera došla je do izražaja i u njegovom učenju: »Osamnaesti vek je samo rušio; njegovo delo nećemo nikako nastaviti. Ono što ćemo, naprotiv, preduzeti, jeste postavljanje osnova jednoj novoj građevini.«¹ Sen-Simona vezuje za predrevolucionarnu ideologiju težnja da se izgradi nova enciklopedija znanja, koja bi »za svagda služila kao vodič čovečanstvu«. Kao što je objavljivanje prosvetiteljske Enciklopedije bilo »važan uzrok koji je determinisao revoluciju«, tako bi nova enciklopedija služila zasnivanju socijalne organizacije na industrijskim i naučnim principima.

Ako se idejne struje s početka XIX veka mogu (na osnovu njihovog odnosa prema predrevolucionarnoj misli) podeliti na tri, onda se u Sen-Simonovom učenju mogu naći crte svake od njih. Težnja za preuređenjem osnovnih društveno-ekonomskih

odnosa vezuje ga za socijalističku struju. Shvatanje da to preuredenje treba da bude reforma koja se zasniva na naučnim principima i koja ne dira u privatnu svojinu, linija je koja direktno vodi Kontu. Treća struja ima izrazito negativan odnos prema prosvetiteljstvu. Francuski predstavnici kritike predrevolucionarne ideologije bili su De Mestri i De Bonal. Nasuprot prosvetiteljskoj veni u moć razuma u preuređenju društva, oni ističu spontanost njegovog razvoja; nasuprot prosvetiteljskoj fikciji o izolovanom pojedincu koji putem ugovora stupa u društvo, ističe se da je društvo organizam (celina) koji ne zavisi od pojedinaca. Ovakvu koncepciju društva preuzima i Sen-Simon, pišući da »društvo nije uopšte prosti skup živih bića u kome delatnosti, nezavisne od svakog krajnjeg cilja, nemaju drugih uzroka osim proizvoljnih individualnih volja, niti drugih rezultata osim prolaznih slučajnosti bez značaja; društvo je, naprotiv, organizovana mašina u kojoj svi delovi na razne načine doprinose zajedničkom kretanju. Sjedinjenost ljudi čini istinsko *biće*, čija je egzistencija manje ili više čvrsta, već prema tome da li njegovi organi više ili manje pravilno obavljaju funkcije koje su im poverene.«² Ova idejna struja je, pored Kondorsea uticala na Sen-Simonovu filosofiju istorije.

Zbog očigledne evolucije Sen-Simonove misli, neophodno je, radi lakšeg razumevanja, njegova najvažnija dela podeliti u dve grupe. U prvu grupu bi spadala dela posvećena pitanjima nauke i filosofije, koja su se pojavila u periodu od 1802. do 1816. godine. Njihovu osnovnu zajedničku crtu predstavlja Sen-Simonovo nastojanje da ukaže na neophodnost zasnivanja enciklopedije pozitivnih znanja, koja bi bila osnova društvene reforme, kao i pokušaj da se izlože njeni glavni elementi. U ovu grupu bi spadala: *Pisma jednog stanovnika Zeneve svojim savremenincima* (1802); *Uvod u naučne radove XIX veka* (1807); *Pismo birou Longituda* (1808); *Podsetnik o nauci o čoveku* (1813); *Rad o univerzalnoj gravitaciji*.

Počev od 1814. a naročito od 1816. godine, Sen-Simon se sve više okreće političkim i društvenim problemima. U ovom periodu nastala su sledeća dela: *O reorganizaciji evropskog društva od Sen-Simona i njegovog učenika O. Tizerija* (1814); *Industrija*, ili političke, moralne i filosofske rasprave, zbirka spisa objavljenih u periodu od 1816. do 1817. godine, s epigrafom »Sve industrijom, sve za nju«; *Organizator* (1819); *O industrijskom sistemu* (1821); *Katehizis industrijalaca* (1823); *Novo hrišćanstvo* (1825). Delo *O fiziologiji primenjenoj na poboljšanje društvenih ustanova* objavljeno je posle Sen-Simonove smrti (1825, ali tematski spada u prvu fazu njegovog misaonog razvoja.³

SEN-SIMONOVO SHVATANJE O ISTORIJSKOM KARAKTERU DRUŠTVENIH POJAVA I ULOZI IDEJA U ISTORIJI

»Čitav društveni poredak je primena filosofskog sistema, te je, prema tome, nemoguće ustanoviti novi poredak a da se prethodno ne ustanovi novi filosofski sistem kojem on treba da odgovara.«
(*L'industrie* tome II, p. 23.)

U osnovi Sen-Simonove doktrine nalazi se ideja da se društvo neprestano menja: »Sve stvari koje su se dogodile, kao i sve one koje će se dogoditi, čine jedan isti niz, čiji prvi članovi sačinjavaju prošlost a poslednji budućnost.«⁴ Ostvarenje cilja koji postavlja sebi i svojim savremenincima (izgradnja novog društva) moguće je samo ako se postojeće društvo shvati kao član niza koji sačinjava istoriju. Zbog toga je Sen-Simonu bilo važno da pronađe pravilnost istorijskog procesa, kako bi se moglo uticati na budućnost.

On zamera svojim savremenincima što upravljaju pogled samo na sadašnjost, smatrajući da, ako se posmatranje društva ograniči na tako kratak period, nije moguće razlikovanje »ostataka prošlosti koja se gasi od zametaka budućnosti koja nastaje«. Po Sen-Simonu, prvi pisac koji je pokušao da se uzdigne iznad nacionalnih okvira u kojima su se kretali dotadašnji istoričari, i izgradi opštu istoriju, bio je Kondorse. Njegovo delo on ubraja u »najlepše proizvode ljudskog duha« i smatra ga svojim pretečom.

Sen-Simon smatra da je razvoj društva potčinjen zakonu progresa, koji deluje s apsolutnom nužnošću: »Najviši zakon progresa ljudskog duha gospodari svim. Ljudi su za njega samo instrumenti. Ma koliko ta snaga proizlazila iz nas, mi isto toliko malo možemo da se zaštitimo od njegovog uticaja i da zagospodarimo njegovim delanjem, koliko malo možemo po svojoj želji da promenimo prvobitni impuls koji čini da se Zemlja okreće oko Sunca. Sve što možemo to je da se svesno povinujemo tom zakonu, vodeći računa o kretanju koje nam propisuje, umesto da mu se slepo pokoravamo.«⁵ Otkrivanje nužnog toka stvari omogućilo bi da ljudi »ubuduće čine svesno, neposrednije i uspešnije ono što su do sada činili sporo, neodlučno i s malo uspeha.«⁶ Upravo se u tome sastoji »veliko filosofsko usavršavanje rezervisano za savremenu epohu«.

Ovakav determinizam, po kojem jedino sekundarne posledice univerzalnog zakona zavise od nas, povlači u Sen-Simonovoj filosofiji istorije optimističko uverenje da istorija ide uvek napred. Svaka epoha u ljudskoj istoriji progresivna je u odnosu na prethodnu: »Zlatni vijek ljudskog roda nije nipošto iza nas; on je pred nama. Taj će vijek nastati kad se usavrši društveni poredak.«⁷ Po Sen-Simonovom mišljenju, Kondorse je svojim shvatanjem istorije uspešno suzbio tvrdnje cikličkih teorija, po

kojima se ljudski duh razvija uvek u krugu, ali bi, isto tako, »preterana upotreba principa usavršljivosti«, koju je on činio, mogla da dovede do netačnih zaključaka, pošto se ljudski duh ne može usavršavati neograničeno. Kad bi princip neograničenog progresa bio tačan, ljudski duh bi »sticao nove sposobnosti ne trpeći, pri tom, nikakvo umanjivanje onih koje ima — a istorija nam pruža suprotne dokaze: *Ilijada* je najstarija poema koju imamo, a *Ilijada* je i najbolja poznata poema... U pogledu mnogih stvari sadašnja generacija ne može da se takmiči s prethodnom, dok je u pogledu drugih nad njom beskrajno superiorna.«⁸ Na taj način Sen-Simon ograničava princip neprestanog i unilinearnog progresa ljudskog uma u istoriji. Proces istorijskog razvitka određen je umnim i moralnim progresom. Ne postoji društvo bez opštih i zajedničkih ideja, koje, istinite ili ne, vladaju njime, vršeći najveći uticaj na »nacionalno ponašanje«. Od svih ideja najvažnije su moralne, čija je sličnost »jedina veza koja ujedinjuje ljude u društvo, a usavršavanje socijalnog stanja je, u krajnjoj liniji, samo usavršavanje sistema pozitivnog morala.«⁹

S obzirom na ovakav istorijski karakter ljudskih društvenih pojava, jedan od osnovnih zadataka nauke o čoveku jeste ustanovljenje serija progresa ljudskog duha. Budući da bi svaka nauka, pa i nauka o čoveku, trebalo da se zasniva na dokazanim činjenicama, razmatranja o istoriji, koja čine najznačajniji sadržaj te nauke, trebalo bi takođe da se zasnivaju na činjenicama. Čini se, međutim, da sâm Sen-Simon ne ispunjava taj uslov, jer istorijske činjenice prilagođava shemi po kojoj razvoj duha napreduje od stvaranja jezika i prvih opštih pojmova, do ideje da jedan jedini zakon upravlja svetom. Ljudski duh nije još dostigao granice usavršavanja: poslednja etapa njegovog razvoja (ona koja mu je jedino preostala) nastupice onda kada se čovek uzdigne do verovanja da jedan jedini zakon upravlja svetom.¹⁰

Istorija potvrđuje, smatra Sen-Simon, da se naučna i politička revolucija smenjuju i da su »sukcesivno bile jedna u odnosu na drugu uzroci i posledice.«¹¹ Nauka je, ipak, početni pokretač progresa. To jasno pokazuje analiza smenjivanja političkih i naučnih revolucija u Evropi od XV veka: pojava Kopernikovog sistema izaziva pad hrišćanske nauke, što dovodi do pojave Lutera i protestantizma, čime se ruši politička veza koja je do tada ujedinjavala Evropljane. S druge strane, posle Bekonove naučne revolucije dolazi politička revolucija u Engleskoj, dok naučnu revoluciju koja je izvršena pojavom Enciklopedije, takođe prati velika politička revolucija. Istorijski razvoj, zaključuje Sen-Simon, dokazuje da će »najbliža revolucija biti naučna i da će je izvršiti filosofi i fiziolozi«.

U svojim kasnijim delima (*Industrija*, *Katehizis industrijalaca*, *Industrijski sistem*) Sen-Simon će, pored nauke, pratiti i razvoj industrije kroz istoriju. On napušta enciklopedijsku ambiciju da prikaže istoriju ljudske vrste od njenih početka do svoga vremena, i svoja shvatanja o budućem razvoju pokušava da dokaže istorijskom shemom koja počinje feudalizmom a završava se industrijskim i naučnim sistemom, kao budućom fazom u razvoju društva. Sen-Simon smatra da se Evropa početkom XIX veka nalazi na prelazu između feudalnog (teološkog) sistema i industrijske i naučne epohe. Ovaj neminovni prelaz treba ubrzati. Prednost savremene epohe nad ranijom sastoji se u tome što je ljudski duh toliko napredovao da postajemo svesni istorijskog trenutka u kojem se nalazimo, a to je preduslov da se dela u skladu s istorijskom nužnošću.

Iz prethodnih razmatranja može se zaključiti da: (1) Ispitivanje istorije ljudskog roda Sen-Simonu služi, s jedne strane, kao osnova za razumevanje društvenih promena njegovog doba, a s druge strane, kao polazna tačka za određivanje plana budućeg razvoja koji je samo neposredna posledica dotadašnjeg razvoja istorije (u protivnom, on bi bio nerealan, utopijski); (2) Prema Sen-Simonovom shvatanju, ljudski duh upravlja istorijskim kretanjem. Zbog toga će nauka (shvaćena kao sistem postojećih znanja o određenoj epohi) izvršiti presudnu ulogu u prevazilaženju »kritičkog stanja« u kojem se evropsko društvo našlo u toku i posle francuske revolucije, kao i u organizovanju novog društvenog sistema;¹² (3) Sva istorijska posmatranja imaju za cilj da pokažu da ništa ne može zaustaviti progres civilizacije, koji nužno vodi društvenom sistemu u kojem će politička vlast preći u ruke naučnika i industrijalaca.

POKUŠAJ ZASNIVANJA NAUKE O DRUŠTVU, ODREĐIVANJA NJENOG PREDMETA, METODA I MESTA U SISTEMU NAUKA

Po Sen-Simonovom shvatanju, društvena uloga pozitivne filosofije sačinjava njen *raison d'être*. Osnovni uslov koji treba da ispuni, da bi bila u stanju da uspešno odigra takvu ulogu, jeste da u celini postane pozitivna, što znači da se zasniva na proverenim i dokazanim činjenicama. Astronomija, fizika i hemija su dostigle stupanj pozitivnosti, ali »fiziologija još ne zaslužuje da je uvrstimo među pozitivne nauke«. Fiziologija, međutim, ima poseban značaj u sistemu nauka, pošto se zasnivaju na novim moralnim, religioznim i političkim verovanjima, koja bi odgovarala aktuelnom stupnju u razvoju civilizacije, ne može vršiti samo na osnovu proučavanja neorganskih tela. Upravo savremena kriza društva pokazuje »moralnu nemoć« prirodnih nauka. »Hemičari, astronomi, fizičari, uzvikuje Sen-Simon, kakva su vaša prava da u ovom trenutku zauzimate položaj naučne avangarde? Ljudska vrsta se uplela u jednu od najjačih kriza koje je doživela od početka svoga stvaranja. Kakav napor čit-

nite da biste okončali tu krizu? Kakva sredstva za ponovno utvrđivanje poretka u ljudskom društvu imate? Čitava Evropa se ubija, šta vi činite da zaustavite to klanje? Ništa. Vi ste ti koji usavršavate sredstva destrukcije; vi upravljate njihovom upotrebom; u svim armijama vi se možete videti na čelu artiljerije... Još jednom, šta činite da bi se ponovo uspostavio mir? Ništa. Šta možete da činite? Ništa. Znanje o čoveku je jedino koje može da vodi otkriću sredstava za pomirenje interesa naroda, a vi ne proučavate nimalo tu nauku... Napustite upravljanje naučnom radionicom; pustite nas da ponovo zagrejemo svoje srce koje se pod vašom upravom sledilo, i da prenesemo svu svoju pažnju na radove koji mogu, reorganizujući društvo, ponovo dovesti do opšteg mira.¹³

»Žezlo nauke« pripada fizičarima, ali oni nisu ništa učinili za napredak društva. Filozofi i fiziolozi su jedini u stanju da odstrane »zbrnce ideja« koja je proizvela »masakr više miliona ljudi«. Zbog toga bi u sadašnjem trenutku »najbolja upotreba naše inteligencije koju bismo mogli da učinimo« bila da: (1) nauči o čoveku damo pozitivan karakter, zasnivajući je na posmatranju i obradujući je metodom koja se upotrebljava u drugim granama fizike; (2) da nauku o čoveku (zasnovanu na fiziološkim saznanjima) uvedemo u javnu nastavu i da je učinimo njenim glavnim predmetom.¹⁴

Po Sen-Simonovom mišljenju, preostaje da se učini samo još jedan korak u razvoju saznanja pa da socijalna fiziologija postane pozitivna. On bi se sastojao u zasnivanju opšte teorije te nauke koja bi se temeljila na činjenicama do kojih se došlo opažanjem. Za to bi »gotovo bilo dovoljno da se povežu u celinu radovi Vika d'Azira, Kabanisa, Bišaa i Kondorsea.«¹⁵ Uputnjavanje, povezivanje i usaglašavanje shvatanja ova četiri mislioca, Sen-Simon i smatra svojim primarnim zadatkom.

Za označavanje nauke o čoveku i društvu, Sen-Simon upotrebljava termine »opšta« i »socijalna« fiziologija.¹⁶ Već sam naziv govori o zamišljenim obeležjima te nauke. Kod Sen-Simona se, naime, javlja težnja da se nauka o čoveku i društvu zasnjuje na čvrstoj osnovi neke od razvijenijih prirodnih nauka, kao što su fiziologija, medicina, biologija i fizika. Na formiranje takvog shvatanja naročito su uticali Kabanis i Birden. Obojica su bili prosvetljeni lekari XVIII veka, koji su smatrali da su medicina i moral grane iste nauke i da zajedno čine nauku o čoveku. Pod njihovim neposrednim uticajem, Sen-Simon je zaključio da bi fiziologija bila najpouzdanija osnova nauke o čoveku: »...mi smo organska tijela. Baš zbog toga što sam naše društvene odnose smatrao fiziološkim pojavama, ja sam zamislio osnovu koju vam predlažem, a vrijednost predložene osnove dokazat ću vam zapazanjima, što sam ih crpio u sistemu koji primenjujem, da bi povezao fiziološke činjenice.«¹⁷

Pošto je čovek samo deo prirode, nauke o njemu moraju da budu stvorene imitacijom drugih prirodnih nauka. Kao deo fiziologije, nauka o društvu je u Sen-Simonovom učenju potpuno integrisana u krug prirodnih nauka.¹⁸ Fiziologija se sastoji iz dva dela. Jedan čini specijalna fiziologija, koja se bavi proučavanjem funkcija organa pojedinaca, a drugi sačinjava opšta ili socijalna fiziologija, koja proučava jedan »viši poredak«. Ona »lebdí iznad glava pojedinaca koji za nju nisu ništa drugo nego organi socijalnog tela, čije ona organske funkcije treba da ispituje kao što specijalna fiziologija proučava funkcije organa pojedinaca.«¹⁹ Predmet proučavanja opšte fiziologije jeste društvo, koje nije prosti skup pojedinaca, već posebna realnost koja ima svojstvenu prirodu i zakone postojanja: »Društvo nije prosti skup živih bića, u kojem delatnosti, nezavisne od svakog krajnjeg cilja, nemaju drugih uzroka osim proizvoljnih individualnih volja, niti rezultata osim prolaznih slučajnosti bez značaja.«²⁰ Sen-Simon, međutim, nije dosledan u shvatanju društva kao posebnog entiteta. On ga naizmenično shvata čas u biološkom smislu, kao živi organizam u kojem »sjediniženost ljudi čini istinsko biće«, a čas u mehaničkom smislu, kao »organizovanu mašinu u kojoj svi delovi na različit način doprinose zajedničkom kretanju.«²¹

Tako je Sen-Simon odbacio racionalističko i individualističko shvatanje po kojem je društvo samo zbir pojedinaca. Po njemu, društvo je posebna realnost koju bi trebalo da proučava i posebna nauka, fiziologija, koja se određuje kao nauka »ne samo o individualnom životu, već i o opštem, za koji su individualni životi samo točkići.«²² Osnova nove nauke o društvu je, prema tome, prirodnonaučna, pošto se ona temelji na fiziologiji (a posredno i na fizici, budući da je i sama fiziologija fizička nauka). Čini se, međutim, da Sen-Simonova namera nije bila toliko da društvene pojave izjednači s prirodnim, koliko da zasnije metod nove nauke koji će kao svoj model imati metod prirodnih nauka.

Sen-Simon smatra da »problem socijalne organizacije treba da bude tretiran kao i druga naučna pitanja« i da, prema tome, »metod nauka koje se zasnivaju na posmatranju, mora da bude primenjen u politici.«²³ Kad je reč o logičkoj osnovi metoda, Sen-Simon naročito raspravlja o induktivnoj i deduktivnoj metodi. Po njegovom mišljenju, za rešavanje problema »ma kome sistemu pripadao« logika daje dve metode: *à priori* i *à posteriori*, odnosno sintezu i analizu. Pomoću *à priori* metode »obuhvata se celina proučavane stvari«, a pomoću *à posteriori* »celina se rastavlja da bi se posmatrala kroz svoje pojedinosti.«²⁴ Jedan problem se može obraditi na siguran i pouzdan način samo ako se naizmenično proučava pomoću obe metode. U nauci o društvu bi ipak trebalo dati prednost metodi *à priori*. Tako on hvali Bekonovu induktivnu metodu, ali smatra da na

današnjem stupnju razvitka treba napustiti metodu *à posteriori*, koja je »pasivna«, i upotrebljavati metodu *à priori*, koja je »aktivna.«²⁵

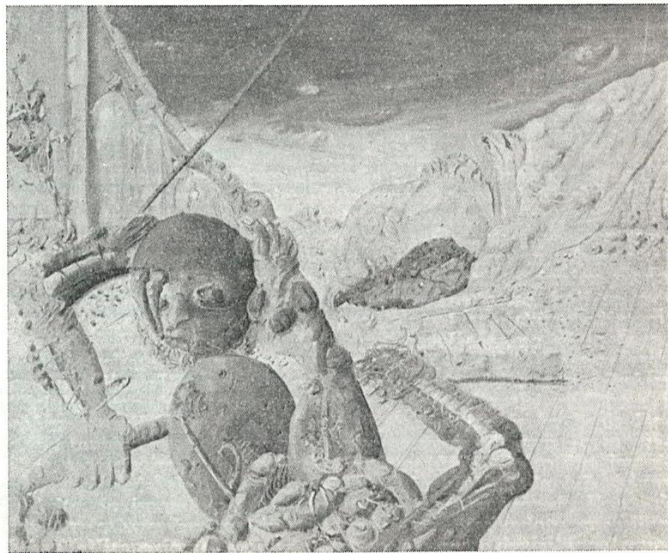
Prema Sen-Simonovom shvatanju, posle Bekona misao se razvija jednostrano, pošto je zanemarila dedukciju, a nauku izgrađenu samo na indukciji on smatra nesposobnom za ulogu organizatora društva.²⁶ Za uspešno rešavanje problema društvene organizacije, stoga, treba najpre izabrati činjenice koje bi služile kao osnova socijalnoj fiziologiji. Te činjenice treba, zatim, uskladiti i povezati opštom koncepcijom. Konačno, proučavanje činjenica koje su služile kao iskustvena osnova, treba završiti stvaranjem projekta društvenog uređenja u kojem su interesi različitih klasa, korisnih za društvo, pomireni.

Činjenice na kojima socijalna fiziologija zasniva svoja razmatranja i projekt budućeg društva, treba da ukazuju na neprekidan progres civilizacije. Napomenuto je da Sen-Simon smatra da je bitna karakteristika društvenih pojava istoričnost, stalno kretanje koje je potčinjeno nužnom zakonu. Cilj socijalne fiziologije, kao nauke o društvu, jeste da pronade taj zakon. Pošto je društvo istorijska kategorija, nužno je da i metod društvene nauke bude istorijski. Proučavanje prošlosti nužno je da bi se otkrio zakon razvoja ljudskog društva i da bi »iskustvo prošlosti« moglo da posluži za učvršćenje institucija koje su najpovoljnije za »opšte zdravlje«. Da bi se pronašao zakon razvitka ljudskog društva, neophodno je, smatra Sen-Simon, utvrditi što šire »serije činjenica« tog razvitka, jer je to »jedini pouzdan deo naših saznanja« na kojem treba da se zasnivaju sva razmišljanja. A da bi se te serije obrazovale, neophodno je obraćanje istoriji.

Istorija, prema tome, treba da bude osnova socijalne fiziologije, pošto je »istorija civilizacije samo istorija ljudske vrste, to jest, fiziologija njenih različitih doba.«²⁷ Istorija kao nauka nije, međutim, još izašla iz »dečjih povića«. »Ta važna grana naših saznanja piše Sen-Simon, još uvek postoji samo kao kolekcija činjenica koje su, više ili manje dobro, potvrđene. Te činjenice nisu međusobno povezane nikakvom teorijom, niti su povezane u niz posledica, pa je tako istorija još uvek slab vodič i kraljevima i njihovim podanicima.«²⁸

Za nauku o društvu važno je da se ustanovi serija koja sadrži sve do sada pronađene činjenice o principima koji su služili kao osnova društvima i političkim sistemima sve do naših dana. Paralelno s ovim, trebalo bi da se utvrdi serija činjenica koje pokazuju razvoj naših saznanja. Ispitivanje ove dve serije služilo bi za izvođenje glavnih pretpostavki projekta socijalne organizacije, koja bi osigurala najbrži mogući napredak društva. Socijalna fiziologija je jedina osnova na kojoj se može izgraditi najbolji sistem društvene organizacije. Njen cilj i smisao je da, ukazujući na zakonitost razvitka društva, odredi njegovo najbolje moguće uređenje. Bilo bi to takvo uređenje koje bi »ljudima koji čine većinu društva« dvalo najviše mogućnosti za zadovoljenje njihovih osnovnih »fizičkih i moralnih potreba«. Najopštija sredstva za zadovoljenje tih potreba predstavljaju nauka, umetnost i industrija, pošto je rad naučnika, umetnika i industrijalaca onaj koji najviše doprinosi društvenom napretku. Zbog toga principi politike i morala treba da pomognu da se stvori takva društvena organizacija koja bi u najvećoj mogućoj meri stimulisala sve klase na rad, a posebno na takve radove koji su najkorisniji za društvo. Na osnovu toga, Sen-Simon zaključuje da: (1) Fiziolozi treba da budu na čelu naučnog staleža; (2) Da umetnici, snagom imaginacije, »skidaju prošlosti oreol zlatnog doba« i time »obogaćuju budućnost«; (3) Da je neophodno da se industrijalci udruže s umetnicima i naučnicima, radi uspostavljanja sistema koji bi, za razliku od teološkog i feudalnog, imao za cilj rast proizvodnje.

Industrijska revolucija, koja se nešto ranije dogodila u Engleskoj, zahvatila je, malo po malo, i Kontinent. Ta činjenica je

va društva (koje je izrazio rečima »čitavo društvo počiva na verovatno uticala da Sen-Simon, u svojim kasnijim delima, osnovu društva vidi u industriji. Otkriće da je industrija osno-industrijski«) uticalo je na njegovu koncepciju nauke o društvu. Politički pisci su, smatra Sen-Simon, suviše pažnje pridavali obliku vladavine, zanemarujući značaj proizvodnje u društvu, koja čini osnovni sadržaj politike. »Politika je nauka o proizvodnji«, a njen cilj je »poredak stvari koji je najpovoljniji za sve vrste proizvodnje.«²⁹

Zbog toga Sen-Simon, u daljem misaonom razvoju, osnovu nauke o društvu počinje da traži u ekonomiji, a ne u fiziologiji kao do tada, budući da je politička ekonomija nauka koja je svojstvena industrijskom sistemu. Industriju on shvata kao kolektivnu proizvodnu aktivnost, čiji je cilj proizvodnja neophodnih sredstava za zadovoljenje individualnih i kolektivnih potreba. Industrija, odnosno ekonomija, biće od tada Sen-Simonu polazna tačka u naučnom ispitivanju društvenih pojava.

NAPOMENE:

- ¹ *L'industrie*, Oeuvres de Claude-Henri de Saint-Simon, tome I, Editions anthropos, Paris 1966, p. 13.
- ² *De la physiologie appliquée à l'amélioration des institutions sociales*, Oeuvres, tome V, p. 177.
- ³ Ovu podelu ne treba shvatiti kao apsolutnu, jer izvestan kontinuitet u Sen-Simonovom shvatanju svakako postoji, pošto ideje do kojih je došao u svojim prvim istraživanjima, uglavnom, zadržava i kasnije. Menja se, u stvari predmet istraživanja. Postoje i drukčije podelu, na primer C. Bougléa, koji period Sen-Simonovog stvaranja deli na pet sukcesivnih faza: naučnu, pacifističku, industrijalističku, socijalističku i moralističku. Ova podela je manje gruba od navedene, ali ne naglašava u dovoljnoj meri odlučujući zaokret koji je izvršen pojavom *Industrije* (1816). Videti Pierre Ansart, *Marx et l'anarchisme*, Paris 1969, p. 17-24.
- ⁴ *Memoire sur la science de l'homme*, Oeuvres, tome V, p. 14.
- ⁵ *Organisateur*, Oeuvres, tome II, p. 119.
- ⁶ *L'industrie*, Oeuvres, tome I, p. 166.
- ⁷ *Izbor iz djela Saint-Simona i Fouriera*, Kultura, Zagreb 1952, str. 115.
- ⁸ *Introduction aux travaux scientifiques du XIXe siècle*, Oeuvres tome VI, p. 140.
- ⁹ *L'industrie*, Oeuvres, tome I, p. 218. Sen-Simon smatra da se na primeru uzroka pada Rimskog carstva može pokazati koliki je značaj sistema ideja u društvu. Upoređujući pad Rima sa »stanjem krize« u kojem se našlo evropsko društvo posle revolucije, Sen-Simon zaključuje da je i ovu krizu izazvalo usavršavanje i promena opšte ideje, koja se sastoji u prelazu od ideje da više posebnih zakona upravljaju svetom na ideju da jedan jedini zakon upravlja njim.
- ¹⁰ Mada kritikuje ciklične teorije o razvoju ljudskog duha i ističe da u istoriji deluje zakon stalnog progressa i usavršavanja, Sen-Simonova filozofija istorije je dosta bliska shvatanju da se istorija sastoji od perioda koji se ciklično ponavljaju. U *Podsetniku o nauci o čoveku* on utvrđuje dvanaest etapa u razvoju ljudskog duha. Poslednjom, dvanaestom etapom, progres se završava, jer je to njegova gornja granica. A upravo je za ciklične teorije društvenog razvoja karakteristično da priznaju zakon progressa, ali u okviru određenih perioda koji se ponavljaju.
- ¹¹ *Memoire sur la science de l'homme*, Oeuvres, V, p. 191.
- ¹² Shvateno je ukazati da Sen-Simon ne zastupa dosledno ovakvo idealističko protrebanje istorije i društva. U svojim kasnijim delima on ističe da je industrija, rad, ono što povezuje ljude u društvo: »U sadašnjem stanju društva, svi pojedinci su povezani obavljanjem umnih ili manualnih zanimanja, izuzev rdavih osoba i rentijera... koji u životu traže uživanja stečena bez rada« (*Memoire*, p. 59). Na drugom mestu on piše da »nema promene društvenog poretka bez promene svojine« i da je »zakon koji ustanovljuje svojinu najvažniji od svih — on služi kao osnova socijalne zgrade (*L'industrie*, p. 43). Na ovu nedoslednost u shvatanju pokretačkih snaga istorijskog procesa ukazuje i D. Rozenberg u knjizi *Istorija političke ekonomije*, Izdanje stručnog odeljenja narodne omladine beogradskog univerziteta, Beograd 1949, str. 221-222.
- Međutim, s obzirom na njegovo shvatanje industrije i industrijalaca (u koje ubraja i naučnike), uloga nauke nije time umanjena.
- ¹³ *Memoire sur la science de l'homme*, Oeuvres, V, p. 39-40.
- ¹⁴ *Memoire*, p. 187.
- ¹⁵ *Memoire*, p. 27.
- ¹⁶ Osim ovog opšteg naziva za nauku o čoveku i društvu, pozajmljenog iz rečnika fiziologije i biologije, Sen-Simon upotrebljava i druge termine koji vode poreklo iz pojmovnog aparata ovih nauka, kao što su »funkcija«, »zdravlje-boleste«, »higijenska pravila«, »organ«, itd.
- ¹⁷ *Izbor iz djela*, str. 16.
- ¹⁸ Dirken smatra da je, s jedne strane, ideja o pozitivnoj filozofiji, koju je Sen-Simon prvi jasno izrazio, a s druge strane, zasnivanje nauke o društvu na osnovama već razvijenih prirodnih nauka, »najvažniji događaj u filozofskoj istoriji XIX veka«. Po njemu, to je bio začetak pozitivizma koji je »obogatio ljudsku inteligenciju i otvorio joj nove horizonte«.
- E. Durkheim, *Le socialisme, sa définition, ses débuts. La doctrine Saint-Simonienne*, Librairie Félix Alcan, Paris 1928, p. 149.
- ¹⁹ *De la physiologie appliquée à l'amélioration des institutions sociales*, Oeuvres, V, p. 176.
- ²⁰ *De la physiologie...*, p. 177.
- ²¹ *De la physiologie...*, p. 177.
- ²² *De la physiologie...*, p. 180.
- ²³ *De la réorganisation de la société européenne*, Oeuvres, I, p. 195.
- ²⁴ *De la réorganisation...*, p. 184.
- ²⁵ Termini »a priori«, »sintezae«, »fiziologija« i »aktivan način« predstavljaju sinonime, dok su »a posteriori«, »fizika neorganskih tela« i »pasivan način« — takođe sinonimi. *Memoire*, p. 277.
- ²⁶ D. Rozenberg, *Istorija političke ekonomije*, str. 225.
- ²⁷ *De la physiologie*, Oeuvres, V, p. 178.
- ²⁸ *Memoire*, Oeuvres, V, p. 245-246. Istorija će postati instrument socijalne fiziologije kad se podela epoha ne bude više zasnivala na iščezlim dinastijama i periodima vladavine pojedinih kraljeva, već na razlikama koje pruža razvoj ljudskog duha.
- ²⁹ *Lettre à un Américain*, Oeuvres, I, p. 188. Zaslugu za otkriće da je politička ekonomija osnova politike, Sen-Simon pripisuje francuskom ekonomisti Z. B. Seju. Sen-Simon je mnogo putovao. Cilj njegovih putovanja bio je sticanje znanja iz svih oblasti i upoznavanje s razvijenošću nauka u drugim zemljama. Ovi svojevrsni »kursevi učenja« verovatno su doprineli da u industriji vidi »hranitelju društva«, s obzirom na to da je u vreme kad ih je preduzimao Evropa doživljala početke svoje industrijske revolucije.

marksističko obrazovanje i kolektivno rukovođenje

fočo salih

Na značaj i ulogu teorije za avangardu ukazali su Marks i Engels još u *Manifestu komunističke partije*, kao i u mnogim drugim svojim djelima. Od samog početka njihovog stvaranja proletari svih zemalja gledaju u njima svoje učitelje i ponose se njima kao jedinama od najuniverzalnijih i najdubljih umova, jedinama od najplemenitijih i najsamoprijegornijih karaktera koje uopšte poznaje istorija. Savremeni proleter koji je usvojio teoriju naučnog socijalizma i koji ostaje vjeran njenom duhu ne može a da ne bude revolucionar i po logici i po osjećanju, to jest ne može a da ne pripada najopasnijem »varijetetu« revolucionara.¹

U *Manifestu komunističke partije* se, između ostalog, kaže da komunisti nemaju nikakvog interesa odvojenog od interesa cjelokupnog proletarijata. »Komunisti su, dakle, u praksi onaj dio radničkih partija svih zemalja koji je najodlučniji, koji stalno gura dalje, oni u teorijskom pogledu imaju to preimućstvo nad ostalom masom proletarijata što razumiju uslove, tokove i opšte rezultate proletarskog pokreta.«² Komunisti su, prema tome, za Marksa, samo avangardni dio, oni imaju prednost u teorijskom pogledu, a nisu posebna partija u organizacionom smislu. Sastavni su dio drugih proleterskih partija. Oni su posebna partija jedino u tom teorijskom smislu, kao idejna partija ili partija idejnih istomišljenika. Zašto je Marks upravo tako odredio ulogu komunističke? Marksovo shvaćanje uloge komunističke proizilazi iz njegovog stava o osvješćavajućoj ulozi filozofije (teorije) unutar revolucionarnog pokreta, a to se može objasniti i time što je proletarijat u dosadašnjoj fazi klasne borbe ispoljio revolucionarnu volju i odlučnu historijsku aktivnost i ulogu. Marks uviđa da proletarijatu ne nedostaje aktivnosti, energije, volje, organizacije, nego jasna idejna koncepcija.

Takođe je Lenjin više puta upozoravao na začaj teorije za proletarijat, jer »bez revolucionarne teorije nema revolucionarnog pokreta«. Podsjećajući na to da ulogu avangarde može da ostvari samo ona partija koja se rukovodi naprednom teorijom.

Drug Tito, kao revolucionar i marksista »koji je teoriji i praksi socijalizma i socijalističkog samoupravljanja dao i daje neprocjenjiv stvaralački doprinos« (E. Kardelj), više puta je ukazivao da je naša partija ostvarivala svoju avangardnu ulogu utoliko uspješnije ukoliko je više stvaralački razvijala i u praksi primjenjivala marksističku teoriju.

Analizirajući dosadašnji postignuti stepen marksističkog obrazovanja u našem samoupravnom društvu, čini mi se da je bitno istaći to da je prevaziđena agitatorska i prosvjetiteljska uloga marksističkog obrazovanja. Sve više dominira shvatanje, ne samo u Savezu komunističke nego i u čitavom društvu, da su prevashodni cilj i uloga marksističkog obrazovanja u samoupravnom društvu — osposobljavanje komunističke, radnika i omladine za radnu aktivnost i idejnu borbu. To je, svakako, povezano s našim opštim ciljem vaspitanja i obrazovanja sve strane socijalističke ličnosti.

Zadatak marksističkog obrazovanja jeste formiranje marksističkog pogleda na svijet, odnosno na izgrađivanje socijalističke samoupravne svijesti, razvijanje spremnosti i sposobnosti za stalno unapređivanje samoupravnih odnosa, razvijanje ravnopravnosti i povezanosti naših naroda i narodnosti, odbrana i zaštita svih tekovina naše revolucije,